

**ОБРАЗИ МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
В ПУБЛІЦИСТИЦІ Й ІСТОРІОГРАФІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ,
1944-1989 РР.**

Ukrainian Catholic University
Faculty of Humanities
Faculty of Philosophies and Theologies

VADYM ADADUROV, ANATOLII BABYNSKYI,
OLEKSANDR ZAITSEV

**IMAGES OF METROPOLITAN
ANDREI SHEPTYTS'KYI
IN UKRAINIAN DIASPORA JOURNALISM
AND HISTORIOGRAPHY,
1944-1989**

*Collective Volume
edited by Vadym Adadurov*

UKRAINIAN CATHOLIC UNIVERSITY
PUBLISHING HOUSE
LVIV 2023

Український католицький університет
Гуманітарний факультет
Філософсько-богословський факультет

ВАДИМ АДАДУРОВ, АНАТОЛІЙ БАБИНСЬКИЙ,
ОЛЕКСАНДР ЗАЙЦЕВ

**ОБРАЗИ МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
В ПУБЛІЦИСТИЦІ Й ІСТОРІОГРАФІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ,
1944-1989 РР.**

*Колективна монографія
за ред. Вадима Ададурова*

ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛЬВІВ 2023

УДК 271.4(477)-726.1ШЕПТ:316]:[821.161.2-92+930(=161.2)](100)"1944/1989"

А 28

Ададуrow Вадим, Бабинський Анатолій, Зайцев Олександр
Образи митрополита Андрея Шептицького в публіцистиці й історіографії
української діаспори, 1944–1989 рр. / Колективна монографія за ред. Вадима Ададуrowa. – Львів: Видавництво УКУ, 2023. – 260 с.

ISBN 978-617-7608-64-5

На міждисциплінарному перехресті історії й імагології досліджуються контексти, творці, зміст та еволюція уявлень про видатного церковного і громадського діяча України Андрея Шептицького. Джерелами дослідження уявних образів Шептицького стали характерні взірці публіцистики та історіографії, що постали в домінантних середовищах української діаспори на Заході впродовж тривалого часу, який минув від смерті греко-католицького митрополита (1944) до виходу знакової збірки наукових досліджень його постаті «Morality and Reality» (1989).

Видання підготовано в рамках наукового замовлення Українського католицького університету.

Рецензенти:

- о. Юрій Аввакумов, професор університету Нотр-Дейм (США);
- о. Петро Галадза, професор Сент-Майклс коледжу Торонтського університету (Канада);
- Магдалена Новак, професорка Гданського університету (Республіка Польща).

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Гуманітарного факультету
Українського католицького університету (протокол № 7 від 26 вересня 2022 р.)*

На обкладинці використано фото фрески Юліана Буцманюка
«Митрополит Андрей Шептицький в образі Бога Отця» з книжки:
Орест Ф. Купранець, ЧСВВ. *Катедра святого Йосафата в Едмонтоні*. Едмонтон 1979.

ISBN 978-617-7608-64-5

© Ададуrow В., Бабинський А.,
Зайцев О., тексти, 2023

© Видавництво УКУ, макет, 2023

ЗМІСТ

Вступ

Від реальної особи до її соціальних образів7

Introduction

From Real Person to His Social Images19

Розділ 1

Перший досвід повної біографії

Андрея Шептицького західною мовою:

Ілько Борщак та Українська Греко-Католицька Церква29

Розділ 2

Образи митрополита Андрея Шептицького

в українській публіцистиці «вільного світу»97

Розділ 3

Образи митрополита Андрея Шептицького

в українській діаспорній історіографії 155

Загальні висновки

Від соціальних образів до міфу 217

Зміст

<i>General Conclusion</i>	
From Social Images to Myth.....	230
<i>Резюме</i>	242
<i>Abstract</i>	249
<i>Іменний покажчик</i>	256

ВІД РЕАЛЬНОЇ ОСОБИ ДО ЇЇ СОЦІАЛЬНИХ ОБРАЗІВ

Ця книжка не є біографією, принаймні у класичному розумінні цього слова. І хоч уважний Читач таки знайде в ній чимало подробиць про життя її головного Героя, ми не ставили за мету згромадити всі факти його біографії та надати їм внутрішньої логіки. Нас цікавило інше питання – як уявляли й описували цього видатного історичного діяча різні категорії українських оповідачів: інтелектуали, які після його відходу в засвіти вважали себе продовжувачами і наслідувачами його подвижницької праці в різних царинах – релігійній, політичній, дипломатичній, меценатській тощо; партійні, церковні й громадські популяризатори ідей та цінностей; професійні (і не зовсім) історики, які почали вивчати й інтерпретувати його документальну спадщину. Найсамперед нас цікавили наративні стратегії та прийоми, що уможливили великому числу оповідачів – як безпосереднім

Вступ

свідкам, так і тим, хто знав його лишень опосередковано, – створювати, модифікувати, поширювати, обговорювати його уявний образ, а вірніше образи. Насправді сильветку Героя цієї книжки годі звести до спільного знаменника, бо уява різних діячів і соціальних груп постійно збагачувала та видозмінювала, перекомпоновувала його риси, якості, світоглядні постави. Це був безперервний нарративний процес, зміст і динаміка якого залежали від ідеологічних настанов оповідачів, хронологічних (поколінневих) і географічних (локалізації в різних культурах та політичних системах) факторів, їхнього стосунку до Церкви й конфесійної належності (клірики / миряни; греко-католики / православні тощо), а також розширення знань про об'єкт оповіді.

Сучаснику Героя цієї книжки – французькому філософові-ідеалісту Леонові Брюншвіку – приписують афоризм: «Історія Єгипту – це історія єгиптознавства». Насправді ця фраза є спрощенням складнішого висловлювання Брюншвіка: «Історія Єгипту перебуває в нескінченній еволюції, бо це, так би мовити, знання другого ступеня, що потребує історії єгиптознавства як своєї передумови»¹. Це гносеологічне твердження має універсальний характер: історія будь-якого об'єкта, яка неминуче є суб'єк-

¹ Цит. за: Pietro Terzi. *Rediscovering Léon Brunschvicg's Critical Idealism: Philosophy, History, and Science in the Third Republic*. London; New York: Bloomsbury Academic 2022, с. 128–129.

тивним образом минулої реальності, залежить від історії дисципліни, що вивчає цей об'єкт. Це повною мірою стосується й життя Героя цієї книжки, митрополита Галицького, предстоятеля Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ, згодом Української Греко-Католицької Церкви, далі – УГКЦ) Андрея Шептицького (1865–1944). Історія владика Андрея немислима без історії шептицькознавства, яке почало формуватися ще за його життя, однак розвинулося як повноцінний наратив уже після його смерті. У результаті людину з плоті й крові, яка за життя ще могла впливати на своє соціальне сприйняття, остаточно заступив уявлений образ – ясна річ, опертий на документи, пам'ять, але все-таки автономний щодо реального Шептицького. Цілком природно цей образ (точніше – множинні образи) виступав найяскравіше в оповідях представників того народу, служінню якому присвятив себе владика². Уже сам

² За життя митрополита його образ почав генеруватися уявою українських літераторів. Огляд частини цих белетризованих образів (головно першої половини ХХ ст.) представлено у виданні: *Покликаний: антологія літературних творів, присвячених Митрополитови Андреєви Шептицькому (1865–1944)* / упор. Ірина Іванкович, Леонід Рудницький. Львів: Артос 2015. Упорядники антології відзначають, що «образ Митрополита Андрея Шептицького в літературі є вдячною темою для глибокого дослідження не тільки літературознавців, але і богословів та істориків Церкви» (с. 34). Одразу мусимо зазначити, що ми не беремо до уваги літературних образів Шептицького. Методологічне питання про різницю між художнім, публіцистичним і науковим образами того чи іншого діяча вирішується, на наш погляд, повною

Вступ

факт фізичної смерті Шептицького створив передумову для остаточного роздвоєння, а пізніше й мультиплікації уявлень про нього, що стали підосновою оповідей про його життя. В уяві одних українських інтелектуалів, як-от комуністичного публіциста Ярослава Галана, він поставав у образі зрадника свого народу, прислужника панської Польщі, німецького імперіалізму та Ватикану; в уяві інших – як-от сотень публіцистів і науковців, що з приходом радянської влади змушені були втекти на Захід, а також поколінь українських емігрантів та їхніх нащадків, які жили в умовах вільного західного світу, – Шептицький виступав у іпостасі провідника, пророка і мученика не тільки релігійного, а й насамперед національного. Саме з української діаспори в наше сьогодення примандрували головні риси образу митрополита Андрія, що їх ми сьогодні сприймаємо як очевидні істини. Тому цю книжку присвячено дослідженню процесу уявлення та соціальної репродукції образів Шептицького в діаспорному контексті.

Вочевидь ми не претендуємо на всеохопний аналіз усього багатоманіття оповідей про митрополита Андрія, що їх випродукували середовища української еміграції та діаспори, які після Другої світової війни закоренилися практично по всій ойкумені. Натомість зосередимося на найбільших

відсутністю обмежень для уяви автора в першому випадку і потребою подати певні докази для другого, а надто третього типу наративів.

і найважливіших діаспорних ареалах, як-от північноамериканському (США та Канада) і західноєвропейському (головно Франція, Італія, Німеччина, Великобританія). Хронологічні рамки дослідження охоплюють понад чотири десятиліття, що минули від смерті митрополита (ця подія стала тригером для масової появи перших комплексних оглядів його біографії у формі розлогіх некрологів та статей панегіричного змісту) до публікації збірника під назвою «Мораль і реальність» (побачив світ у 1989 р.), що підвів підсумок під еволюцією образів Шептицького попереднього часу і був результатом проведеної п'ятьма роками раніше в Торонтському університеті першої наукової конференції, присвяченої життю та часам митрополита Андрея.

У передмові до збірника представник діаспорного академічного середовища професор Павло-Роберт Маґочій відзначив множинність образів Андрея Шептицького, які побутували після його смерті:

Хоч він був насамперед людиною церкви, перейнятою християнською мораллю, для інших Шептицький став символом земних реалій: австрійський аристократ, що користувався довірою габсбурзької влади; польський граф, звинувачений своїми земляками в антиукраїнстві перед Першою світовою війною; український національний лідер, до якого з підозрою ставилися поляки та який врешті-решт став героєм для українців; екуменіст, відомий і шанований у західних релігійних колах, але сприйнятий із застереженням у Ватикані; гуманіст, який виступав проти

Вступ

варварства нацистської влади і рятував євреїв; зрадник в очах радянської влади, бо «співпрацював» із фашистами; святий серед українських католиків³.

Усі ці образи митрополита, хоч різною мірою, були присутні й у діаспорній українській громаді, лише одні вона активно утверджувала («національний лідер», «єкуменіст», «гуманіст», «святий»), а інші, як-от «зрадник», «колабораціоніст» тощо, – рішуче спростовувала. Далі ми спробуємо проаналізувати деякі з цих образів і простежити, як діаспорні автори формували, розвивали й переосмислювали «канонічну» версію життєпису Андрія Шептицького і як деякі з-поміж них намагалися вийти поза її межі (окрім суто українців, ми поширили аналіз на окремих чужинців, роль яких у конструюванні образів Шептицького серед діаспори таки була чималою з огляду на їхню заангажованість у греко-католицьку ідентичність).

Це амбітне завдання потребує роз'яснення такого ключового для концепції нашої книжки поняття, як «образ». Інший сучасник митрополита Шептицького – Жан-Поль Сартр – сформулював у 1936 р. класичне визначення образу. Під цим поняттям філософ мав на увазі не реальність, а її символічну репрезентацію, «певний спосіб, яким об'єкт постає у свідомості, або, якщо завгодно, певний спосіб, яким

³ Paul Robert Magocsi. Preface // *Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi* / ред. Paul R. Magocsi. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta 1989, с. vi.

свідомість уявляє собі об'єкт»⁴. Конструювання образів опосередковано уявою, що оперує як достеменними фактами, так і домислами й стереотипами, формуючи на основі їх селекції та перекомпонування гібридні за своїм змістом і ступенем адекватності уявлення. Образи уяви підлягають дії прийомів комбінування (довільного об'єднання елементів знання в нові, незвичні комбінації); аглютинації (створення нового образу шляхом об'єднання різних ідей, які, зберігаючи власну впізнаваність, формують нову загальну думку); гіперболізації (перебільшення якостей і характеристик уявного об'єкта); літотації (мінімалізації важливості певних ознак шляхом їх негації); акцентування (надмірного підкреслення деяких особливостей чи якостей), алегоризації (приховування об'єкта оповіді під стереотипними художніми образами); схематизації (підкреслення рис подібності до інших об'єктів і перенесення відмінностей на другий план); типізації (виділення суттєвого в однорідних описах); метафоризації (створення образу за допомогою висловів, які вживаються в переносному значенні). Образи уяви, піддані впливові перелічених прийомів, значно більшою мірою відображають суб'єктивні психічні процеси їхніх творців, ніж описувані в них зовнішні об'єкти⁵.

⁴ Jean Paul Sartre. *The Imaginary: A Phenomenological Psychology of the Imagination* / перекл. Jonathan Weber. London; New York: Routledge 2004, с. 7.

⁵ Див.: Вадим Ададуров. «Наполеоніда» на Сході Європи: Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних країн Російської

Вступ

У соціальній психології уявлення прийнято поділяти на індивідуальні, колективні та суспільні, при чому між ними простежується складнопідрядний зв'язок, який дозволяє говорити не тільки про певну тотожність образів, що побутують в уяві індивідів як учасників колективних (сімей, парафій, професійних та культурних організацій тощо) і соціальних (Церков, етносів, націй тощо) груп, а й про конкуренцію та взаємне поборювання образів, створених уявою представників різних за соціокультурними параметрами середовищ⁶. Простіше кажучи, емігранти й діаспоряни активно придумували образ свого Шептицького і вважали єрессю не тільки радянську, а й подібну за характером, але часом істотно відмінну за змістом продукцію інших українців на чужині. Відтак образи митрополита вступали в динамічну взаємодію, часом спростовували один одного, часом накладалися навзаєм, але постійно розвивалися, достосовуючись до конкретних обставин та очікувань різних діаспорних середовищ і діячів.

Невідповідність між реальним(-и) і уявним(-и) Шептицьким(-и) була однією з проблем, яку нам довелося вирішувати в нашому дослідженні. Аналізуючи зміст представ-

імперії на початку XIX століття, вид. 2-ге, доповн. і переробл. Львів: Видавництво УКУ 2018, с. 73.

⁶ Serge Moscovici. Des représentations collectives aux représentations sociales // *Les représentations sociales* / ред. Denis Jodelet. Paris: PUF 2003, с. 62–86.

лених у наративах української діаспори образів митрополита, ми намагалися в окремих, найбільш показових, випадках розглянути їхню відповідність реальному Шептицькому, постать якого реконструюється за допомогою критичного дослідження доступних джерел – як давно опублікованих, так і тих, які стали доступними вже у наш час (творів митрополита, матеріалів преси, церковних та світських архівів, епістоляріїв, матеріалів держбезпеки різних країн, спогадів очевидців тощо), – та опертих на них наукових опрацювань.

На перший погляд, найбільш природним критерієм поділу на *реального* і *вигаданого* Шептицького виглядає жанровий вододіл між історіографією і публіцистикою. Однак у процесі опрацювання наративів перед авторами книжки постала важлива методологічна проблема, зумовлена тим, що межа між публіцистичною довільністю і науковою докладністю в діаспорних наративах виявилася надто тонкою, а подекуди й зовсім відсутньою. Історики, оповідаючи про роль Шептицького в українському церковному та національному контекстах, часто не дотримувалися критеріїв суворого критичного підходу, зіставлення свідчень, висвітлення всіх, навіть незручних, тем. І *публіцисти*, й *історики* (назвімо їх так умовно, бо на практиці вони часто були тими самими особами) покликалися на певні свідчення та документи (не завжди завдаючи собі труда перевірити їх), однак їхні інтелектуальні потуги, навіть у тих, хто претендував на науковість, спершу більше нагадували агіографію,

Вступ

ніж науковий аналіз. Перші позитивні зрушення в цьому напрямку з'явилися щойно у 1960-х рр. і досягли певного ефекту в 1980-х. Проблематичність застосування класифікаційних критеріїв публіцистики / історіографії яскраво демонструє перший розділ, у якому професор УКУ Вадим Ададуrow проаналізував наративи про Шептицького, створені в 1945–1952 рр. відомим істориком українсько-французьких взаємин Ільком Борщакoм. Попри цитування деяких документів, сам Борщак не приховував, що займався не наукою, а пропагандою, маючи на меті закріпити в уяві вже не стільки українців, скільки західної публіки агіографічний образ митрополита як історичної постаті-символу українського народу.

Зміст наступних двох розділів визначено згаданим вище умовним жанровим вододілом. Другий розділ присвячено образам митрополита Андрея, які наснажувалися публіцистичними (загалом близькими до політики й ідеології) дискусіями різноманітного плану, як у Церкві, так і в розмаїтих політичних середовищах та між ними. Автором цього розділу став науковець з УКУ Анатолій Бабинський.

Третій розділ, присвячений спробам наукового осмислення постаті Шептицького в історіописанні української діаспори, написав професор УКУ Олександр Зайцев. Головна тема цієї частини книжки – взаємодія історіографії як сфери професійного історіописання з агіографічним підходом до постаті митрополита, а також з ідеологією та політикою.

Зараховуючи ту чи іншу працю радше до історіографії, ніж публіцистики, ми користувалися комплексним критерієм: 1) наявністю покликань на використані джерела та літературу (хоч не обов'язково у вигляді посторінкових чи прикінцевих виносів); 2) наявністю бодай спроб критичного підходу до джерел.

Переосмислення наявного публіцистичного й історіографічного доробку та стану соціального сприйняття постаті митрополита – і в діаспорі, і в сучасній Україні – є необхідною передумовою переходу до якісно нового етапу дослідження життя та діяльності Андрія Шептицького. Ми розцінюємо нашу колективну монографію не лише як посильний внесок у розвиток шептицькознавства, а і як запрошення до ширшої дискусії про принципи й підходи сучасної історичної біографістики, особливо в царині вивчення життя і діяльності «великих постатей», що набули сакрального значення в уяві суспільства чи його частини.

Вадим Ададуров, Анатолій Бабинський, Олександр Зайцев

ОБРАЗИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У «Вступі» вже мовилося про те, що образ – це не копія реальності, а її символічне представлення. Тож історіографічний образ можна визначити як символічну репрезентацію минулого, створену істориками на підставі критичного дослідження свідчень і за допомогою власної уяви (під істориками тут маємо на увазі всіх авторів історичних праць, незалежно від їхнього професійного статусу). З цього визначення випливає, що, на відміну від публіциста, а тим паче від митця чи письменника, історик жорсткіше обмежений у способах конструювання образів: він мусить дисциплінувати свою уяву, дотримуючись прийнятих у професійній спільноті правил критики джерел. Це в ідеалі, на практиці ж дослідники нерідко грішать проти професійних правил історичного цеху, «підганяючи» джерельну інформацію під створений власною уявою образ.

Не стала винятком і діаспорна історіографія життя й діяльності митрополита Андрея, позаяк публіцистична довільність та агіографічний підхід у ній часто брали гору над прагненням до наукової достовірності, особливо на ранній стадії розвитку шептицькознавства. Тому грань між історіографією і публіцистикою в цьому випадку виявилася розмитою. Зараховуючи ту чи іншу працю радше до історіографії, ніж до публіцистики, ми користувалися кількома критеріями: 1) публікація в академічних виданнях; 2) наявність покликань на використані джерела та літературу (хоч не конче у вигляді посторінкових чи прикінцевих виносок); 3) наявність бодай спроб критичного підходу до джерел; 4) переважання академічного стилю над публіцистичним і художньо-літературним; 5) переважання доказовості над суто емоційними засобами впливу на читача¹. Натомість критерій квазібезсторонності², яку багато істориків уважають ознакою професіоналізму, довелося відкинути. Більшість діаспорних шептицькознавців аж ніяк не були безсторонніми у ставленні до героя своїх праць, хоч за іншими

¹ Див. також примітку до назви попереднього розділу.

² Про квазібезсторонність як риторичну рамку, або стратегію, історіописання див.: Jerzy Topolski. *Wprowadzenie do historii*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 1998, с. 120–122. Частка «квазі» тут означає, що насправді історик ніколи не буває цілком безстороннім і уважний аналіз історичного тексту дозволяє визначити, «на чію сторону схиляється історикове “трепетне серце”» (Наталя Яковенко. *Вступ до історії*. Київ: Критика 2007, с. 283).

критеріями їх слід зарахувати до історіографії. Перелічені критерії, хоч і не в кожному випадку наявні «в комплекті», визначили коло джерел, використаних у цьому розділі: крім праць професійних істориків (як-от Петра Ісаєва, Богдана Будуровича, Івана-Павла Химки), залучено історичні розвідки богословів і діячів Церкви (зокрема о. Івана Гриньоха, о. Іринія Назарка, о. Любомира Гузара), літературознавця й бібліографа Осипа Кравченюка та інших дослідників життя і творчості митрополита Андрія.

У цьому розділі ми спробуємо виділити основні символічні репрезентації, створені діаспорною історіографією навколо постаті Андрія Шептицького, та простежити їхній розвиток і зміну дослідницької парадигми наприкінці досліджуваного періоду.

ПЕРШІ КРОКИ ДІАСПОРНОГО ШЕПТИЦЬКОЗНАВСТВА

Майже відразу після смерті митрополита Андрія в українській діаспорі почалися спроби дослідження його біографії. Перші статті й брошури, опубліковані в 1940-х – на початку 1950-х рр., не мали строгого наукового характеру. Автори цих ранніх розвідок про Шептицького – переважно емігранти з Галичини, які були греко-католиками, нерідко знали митрополита особисто й намагалися не так дослідити ті чи інші аспекти його життя й діяльності, як ушанувати пам'ять померлого й підкреслити його заслуги перед Церквою

і народом³. Уже в першу річницю смерті митрополита з'явилася надрукована на мімеографі невеличка збірка присвячених йому статей, спогадів та віршів⁴. Через два роки біографію Шептицького опублікував Степан Баран, галицький політик, який протягом кількох десятиліть постійно спілкувався з митрополитом. Цю книжку було написано переважно на підставі особистих спогадів автора, вона майже не містила покликань на джерела, хоч у ній опубліковано кілька листів і пастирських послань Шептицького, листів до нього та інших документів⁵. Помітною віхою стала праця Ілька Борщака – хоч і православного, але близького до УГКЦ автора, що мав репутацію одного з найкращих істориків у діаспорі⁶. До п'ятої річниці смерті митрополита його нову популярну біографію оприлюднив педагог Іван Боднарук⁷. Публіцистичний або популяризаторський характер мали також біографічні нариси Петра Ісаєва, Миколи Чубатого, о. Василя Лаби, Михайла Островерхи та ін.⁸ Саме на цьому «некрологічному» етапі⁹ сформувався

³ Див. розділ 2 цієї монографії.

⁴ *Митрополитові Кир Андрееві Шептицькому в перші роковини смерти*. Див. також у розділі 2 цієї монографії.

⁵ Степан Баран. *Митрополит Андрей Шептицький*.

⁶ Див. розділ 1 цієї монографії.

⁷ І[ван] Б[однарук]. *Великий чернець і народолобець*.

⁸ Див. розділ 2 цієї монографії.

⁹ Термін упровадили Сергій Болдир і Євген Чернов, які виділили у структурі історіографічного образу чотири етапи: прижиттєвий, некрологічний, науково-критичний і редуційний (Сергей Болдырь, Евгений Чер-

стереотипний образ «великого митрополита», в якому риси реальної людини переплелися з позитивними стереотипами ідеального церковного діяча й «батька народу».

З кінця 1950-х рр. головним осередком публікацій про митрополита Андрія став Орден редemptористів у Канаді, який видавав журнал «Логос» та книжкову серію під назвою «Бібліотека Логосу». У 1958 р. в цій серії було опубліковано спогади про Шептицького бібліографа й літературознавця, православного українця Володимира Дорошенка¹⁰. Ця праця була не біографією, а радше записом особистих вражень автора, сформованих на підставі кількох зустрічей із митрополитом. Протягом наступних трьох років «Логос» також випустив збірник статей про Шептицького, написаних кількома відомими українськими вченими¹¹, і кілька розвідок Богдана Казимири про різні аспекти діяльності митрополита¹².

нов. Историографический образ: опыт расширения методологического арсенала науки истории исторического познания // *Дніпропетровський історико-археографічний збірник*, вип. 4 / ред. Олег Журба. Дніпропетровськ: Ліра 2010, с. 152–153). Погоджуючись в основному з цією схемою, зауважимо, що, як-от у випадку історіографічного образу митрополита Шептицького, науково-критичний підхід співіснує і переплітається з «агіографічним» (див. далі).

¹⁰ Володимир Дорошенко. *Великий Митрополит*. Див. попередній розділ.

¹¹ *Про великого митрополита Андрія*.

¹² Богдан Казимира. Становище канадських українців в оцінці Митрополита Андрія Шептицького // *Логос*, ч. 11 (3). Йорктон 1960, с. 216–221; його ж. Митрополит Андрій і питання християнської єдності // *Логос*, ч. 11 (4).

Цього дослідника особливо цікавили стосунки Шептицького з українськими емігрантами в Канаді й із ченцями-редемптористами. Саме Казимира, а також оо. Іван Гриньох та Іриней Назарко першими перейшли від публіцистики до (не завжди послідовних) спроб наукового дослідження життя і творчості митрополита Андрея.

Оглядаючи діаспорну історіографію життя та діяльності Шептицького, важко переоцінити значення його біографії, написаної Кирилом Королевським (справжнє ім'я – Жан-Франсуа-Жозеф Шарон), що вийшла друком у 1964 р.¹³ З усіх виданих на заході біографій українського митрополита книга Королевського, який був співробітником і особистим другом Шептицького, мала найбільш академічний характер. За оцінкою о. проф. Юрія Аввакумова, «вона й надалі залишається неперевершеним путівником з життя і діяльності митрополита Андрея та унікальною енциклопедією знань про нього»¹⁴. Ми спеціально не розгля-

Йорктон 1960, с. 292–302; його ж. Митрополит Андрей і Ченці Редемптористи // *Логос*, ч. 12 (3). Йорктон 1961, с. 216–227.

¹³ Cyrille Korolevskij. *Metropolitte André Szeptyckyj, 1865–1944* [= Праці Українського Богословського Наукового Товариства = Opera Theologicae Societatis Scientificaе Ucrainorum, т. 16–17]. Rome: Українське Богословське Наукове Товариство 1964; український переклад: Кирило Королевський. *Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)* / пер. з фр. Ярема Кравець, вид. 2-ге, виправл. Львів: Свічадо 2015.

¹⁴ о. Юрій Аввакумов. Передне слово до українського видання // Кирило Королевський. *Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)*, с. xi.

даємо тут цю книгу, оскільки француз Шарон не належав до української діаспори. Але його книга відіграла винятково важливу роль в історії формування образів Шептицького серед діаспорних авторів¹⁵. Невипадково про видання книги Королевського подбав особисто патріарх Йосиф Сліпий, і її було надруковано в серії публікацій Українського богословського наукового товариства в Римі.

Як показано в попередніх розділах колективної монографії, при початках діаспорного шептицькознавства простежуються два напрями, що їх умовно можна назвати «агіографічним» і «критичним» (під останнім розуміємо не критику особи та діяльності митрополита, а критично-аналітичний підхід до історичних джерел). Спершу неподільно панував «агіографічний» напрям. Він став особливо актуальним після 1958 р., коли було ініційовано процес беатифікації митрополита¹⁶. Постулятором у цій справі призначили о. Михайла Гринчишина¹⁷, який підготував відповідні

¹⁵ Див. розділ I цієї монографії, де висвітлюється вплив ранньої творчості Кирила Королевського на книжку Ілька Борщака.

¹⁶ Див.: о. Михайло Гринчишин. *Для інформативного процесу беатифікації й канонізації Слуги Божого Андрія Шептицького, Архієпископа Львівського українців, Митрополита Галицького, Єпископа Кам'янця-Подільського: артикули для започаткування процесу*. Рим: Накладом Постуляції М. А. 1958.

¹⁷ Михайло Гринчишин (18/II/1929 – 12/XI/2012) – церковний, громадський та культурний діяч української діаспори, єпископ УГКЦ (1983), дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1985). У 1946 р. вступив до чину отців редемптористів. У 1955 р. здобув ступінь доктора

«Артикули для започаткування процесу»¹⁸ і відтоді й аж до смерті, за власними словами, провадив життя «з листами, документами, помислами і задумами» митрополита Андрея¹⁹. Перший, інформативний, етап беатифікаційного процесу тривав протягом 1958–1966 рр., причому деякі автори праць про Шептицького, як-от о. Іван Гриньох²⁰, виступали в ньому

в Папському східному інституті (Рим). Від 1957 р. – настоятель і професор семінарії отців редемптористів у м. Медовейлі (провінція Онтаріо, Канада). Постулятор для беатифікації митрополита Андрея Шептицького (1957–1977). Служив парохом церков у Саскатуні, Вінніпезі та Ньюарку. У 1982–2012 рр. – апостольський екзарх для українців-католиків у Франції, Бенілюксі й Швейцарії. Голова синодальної комісії беатифікації та канонізації УГКЦ (від 1983 р.). Див.: Аркадій Жуковський. Гринчишин Михайло // *Енциклопедія Сучасної України* [електронна версія], т. 6. Київ 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=27292.

¹⁸ о. Михайло Гринчишин. *Для інформативного процесу беатифікації й канонізації Слуги Божого Андрея Шептицького*.

¹⁹ Галина Терещук. «Митрополит Андрей Шептицький – найвеличніша церковна постать в історії української Церкви» – єпископ Михайл Гринчишин // *Радіо Свобода*, 24/VI/2012. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24624398.html>.

²⁰ Іван Гриньох (28/XII/1907 – 14/IX/1994) – церковний і політичний діяч, богослов, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка. Закінчив Львівську богословську академію (1930), навчався в Іннсбруцькому (доктор богослов'я, 1933) та Мюнхенському (1933–1934) університетах і Паризькому католицькому інституті (1934). З 1932 р. священник ГКЦ. У 1941 р. – капелан батальйону «Нахтігаль». У 1943–1944 рр. був членом референтури зовнішніх зв'язків Проводу ОУН (бандерівців), вів переговори з польським підпіллям, офіційними представниками Німеччини, Румунії та Угорщини. У 1944 р. став одним із засновників і віцепрезидентом Укра-

свідками на користь митрополита²¹. Процес дав поштовх до збирання свідчень про життя митрополита Андрея, досліджень його діяльності та публікації його творчої спадщини. Спочатку видання творів Шептицького стараннями оо. редemptористів у Канаді («Логос»), оо. василіян в Аргентині й монастиря «Студіон» в Італії мало спорадичний характер. Більш систематичну працю зі збирання творів і документів митрополита для використання в беатифікаційному процесі очолив о. постулятор Михайло Гринчишин з допомогою віцепостулятора о. Мішеля де Лятра та канцелярії Апостольського візитатора. Їхніми зусиллями в 1961–1969 рр. було зібрано 21 том машинописних матеріалів і фотокопій,

їнської головної визвольної ради; у 1946–1983 рр. – голова її Закордонного представництва. На еміграції був професором Українського вільного університету в Мюнхені, від 1963 р. – професором новоствореного Українського католицького університету в Римі, співробітником і дорадником кардинала Йосифа Сліпого. Активний діяч українського патріархального руху. Див.: Олеся Стасюк. Гриньох Іван // *Енциклопедія Сучасної України* [електронна версія], т. 6. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=31688.

²¹ Матей Гаврилів ЧСВВ. Героїзм Чеснот Слуги Божого Митрополита Андрея як підстава його беатифікації // *Тези Міжнародної наукової конференції «Духовність. Культура. Пам'ять»*. Львів, 12–13 травня 2015 р. Львів: Львівський національний університет імені І. Франка 2015, с. 19–20; Romana Seu Leopolitana Ucrainorum: Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Andreae Szeptyckyj (in saeculo: Romani Alexandri Mariae) ex Ordine Basiliano Sancti Iosaphat Archiepiscopi Maioris Leopolitani Ucrainorum Metropolitanae Haliciensis (1865–1944) Decretum Super Virtutibus // *Acta Apostolicae Sedis*, ч. 109 (9), 2017, с. 942.

розмножених у кількох примірниках, один із яких передано до Церковного трибуналу для беатифікаційного процесу²². Ці томи стали головною підставою для систематичного видання творів Шептицького²³, яке започаткував той-таки о. Гринчишин, залучивши до цього доктора богослов'я Анатолія Марію Базилевича²⁴, а згодом продовжив новий постулятор (з 1977 р.), о. Степан Гарванко.

Отже, беатифікаційний процес, хоч не закінчений і досі, дуже посприяв дослідженню життя та діяльності

²² о. Степан Гарванко. Введення // Митрополит Андрей Шептицький. *Твори (аскетично-моральні)*. Рим: Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи 1978, с. ix–x (у додатку подано «Загальний перегляд томів, приготованих для беатифікаційного процесу» (там само, с. xix–xx)); Галина Терещук. «Митрополит Андрей Шептицький...».

²³ *Письма-послання Митрополита Андрея: Відбитка з Логосу* [= Бібліотека Логосу, т. 24]. Йорктон, Саскачеван 1961; *Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ. З часів німецької окупації; Твори Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи (2.VIII.1899 – 7.IX.1901 pp.)*; Митрополит Андрей Шептицький. *Твори (аскетично-моральні)*; Митрополит Андрей Шептицький. *Твори (морально-пасторальні): на тисячоліття Християнської України*. Рим: Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи 1983; *Діяння і постанови Львівських Архiepархіальних соборів 1940–41–42–43 / під проводом Митрополита Андрея Шептицького*. Winnipeg: Central Jubilee Committee of the Ukrainian Catholic Church 1984 (репринт із «Бібліотеки Логосу», тт. 24 (1961) і 30 (1969)).

²⁴ Анатоль Марія Базилевич (1914 – 18/IX/1977) – доктор богослов'я, закінчив Львівську богословську академію та Віденський університет, на еміграції присвятив себе збиранню й вивченню творів митрополита Андрея та документів про нього, готував матеріали для процесу його беатифікації.

митрополита й публікації його творів, водночас він спонукав писати про Шептицького переважно в агіографічному стилі. Втім, говорячи про «агіографію», маємо на увазі не лише підкреслення святості митрополита в суто релігійному сенсі, а й плекання його образів як бездоганного національного лідера, поборника єдності Церкви та великого гуманіста.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІДЕР, АБО ЕТНАРХ

Майже всі автори, які писали про митрополита Андрея, наголошували його значення не лише як церковного діяча, а й як найавторитетнішого національного лідера («етнарха») українців, мислителя, що окреслив засади, на яких слід будувати національну державу. Одним із перших на почасті науковому, а не суто публіцистичному рівні звернувся до цієї теми о. І. Гриньох, який і сам був активним учасником національно-визвольного руху, за що отримав Золотий хрест заслуги УПА. У 1961 р. він власним накладом опублікував книжку, в якій розглянув ідейну спадщину митрополита Андрея. В основу його дослідження покладено доповіді, з якими автор виступав на зібраннях з нагоди річниць народження та смерті Шептицького. Праця складається з чотирьох нарисів, дещо різних за стилем: якщо перші три мали переважно популяризаторський характер, то четвертий уже оснащений науковим апаратом і є спробою

наукової розвідки. Це дозволяє зараховувати книжку о. Грицьоха радше до історіографії, аніж до публіцистики.

При цьому автор сам розглядав свою працю як внесок у процес беатифікації Шептицького, що ясно дав зрозуміти в передмові «Від автора»:

У зв'язку з започаткуванням для проголошення блаженним і святим Слуги Божого Андрія автор призначає весь прибуток з видання цих нарисів на фонд Постуляції, а всіх читачів цих нарисів просить про молитву за прославу Слуги Божого Андрія, Митрополита Галицького²⁵.

Це наклало помітний відбиток на зміст і стиль нарисів о. Грицьоха. Автор «Слуги Божого» не ставив перед собою завдання написати біографію Шептицького, а намагався представити читачам його інтелектуальну й духовну спадщину. Крім богословських та екуменічних ідей митрополита, Грицьох детально розглянув його погляди на національно-державне будівництво, переважно на підставі його послання «Ідеалом нашого національного життя...» (грудень 1941 р.), більш відомого під назвою «Як будувати Рідну Хату?»²⁶. Коментуючи слова митрополита, що дар власної держави треба заслужити «вірним і совісним зберіганням Божих заповідей», автор порівнює Шептицького з Мойсеєм:

²⁵ о. Іван Грицьох. *Слуга Божий Андрей*, с. 13.

²⁶ Пор.: *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944*: у 2 тт., т. II, с. 519–533.

Слухаючи ці слова Митрополита, чи не бачимо знову образу Мойсея, що сходить з гори Синай і бачить, як до-рогий йому народ розбавлений танцює довкруги золотого тельця, забувши на Бога і не бачачи безлічі небезпек від во-рогів, що загородили шлях до землі обітованої...²⁷

Як уже зазначено в попередніх розділах, саме образ митрополита як українського Мойсея найглибше ввійшов у колективну свідомість української діаспори. Гриньох по-казує, що Шептицький був прихильником органічної кон-цепції держави. За митрополитом, ідеальна національна держава мала б бути «подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом, що з внутрішньої життєвої сили розвивається». Однак тут-таки Шептиць-кий додає, що така держава «може бути тільки ідеалом, який лиш частково народ може здійснити»²⁸. Гриньох уба-чає в цьому незаперечний вплив філософії Платона, у якого досконалість притаманна тільки відвічним ідеям, а все, що існує в матеріальному світі, – лише відблиск цих недосяж-них ідей. Тому реалістичним для митрополита було завдан-ня створити *організмоподібну* державу, яка б органічно виростала з родин і громад, поступово наближаючись до недосяжного ідеалу держави-організму²⁹.

²⁷ о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 39–40.

²⁸ Цит. за: Там само, с. 40.

²⁹ Там само, с. 41–44.

Іван Гриньох наголошує, що наприкінці 1941 р., коли від демократії в більшій частині Європи не лишилося й сліду, Шептицький залишався послідовним прихильником народовладдя і ворогом вождизму й однопартійної диктатури. Він цитує думку митрополита, що носієм державної влади має бути цілий народ, а не поодинокі людина чи група людей:

Немає ніякої причини, чому одна людина або кілька чи більше їх могли б бути провідниками і іншим, собі рівним, наказувати. Народ *може вибрати* собі того чи тих, кому дає таку провідну владу, яку хоче³⁰.

Автор коментує: «В консеквенції Митрополит імпліците відкидає новомодні провідницькі чи монопартійні системи державного управління»³¹. Ясна річ, у грудні 1941 р. в окупованому нацистами Львові Шептицький не міг робити цього цілком відкрито, тому обрав форму дещо абстрактних міркувань, що, однак, не перешкодило окупаційній владі конфіскувати його послання із «Львівських архієпархіальних відомостей».

Утім, як показує Гриньох, Шептицький не ідеалізував демократію і бачив загрозу її виродження в режим, який називав «демагогією». Для митрополита найкращою була та форма правління, яка спирається на християнські чесно-

³⁰ Цит. за: о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 48.

³¹ Там само, с. 49.

ти правителів, а якщо цих чеснот можновладцям бракує, то демократія все-таки залишається найменшим злом порівняно з олігархією і тиранією: «З усіх лихих організацій влади зла демократія, яку загально називають демагогією, ще найменше шкідлива ...», – цитує о. Іван Шептицького³². Ці міркування митрополита нагадують парадоксальний вислів Вінстона Черчилля з його промови 1947 р.: «... Демократія – це найгірша форма правління, якщо не брати до уваги всіх інших форм...»³³.

Гриньох резюмує концепцію держави Андрея Шептицького грецьким висловом «І поліс пневматікі», перекладаючи його як «християнською душею обдарована держава»³⁴. Не в останню чергу завдяки популяризаторській праці о. Івана послання митрополита Андрея «Як будувати Рідну Хату?» стало широко відомим спершу в діаспорі, а згодом і в незалежній Україні.

Слідом за Іваном Гриньохом до розгляду писань митрополита Андрея на суспільні теми звернувся Анатоль Марія Базилевич у «Введенні у твори Митрополита Андрея Шептицького». Це була не просто вступна стаття до першого тому пастирських листів митрополита, а доволі значна за

³² Там само, с. 53.

³³ Parliament Bill, HC Deb., 11 November 1947, т. 444, с. 203–321 [Winston Churchill's speech, с. 206–207] // *Hansard 1803–2005*. URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1947/nov/11/parliament-bill>.

³⁴ о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 56.

обсягом монографія, у якій автор подав загальний огляд усієї творчості Шептицького, а також стану оприлюднення та вивчення його інтелектуальної спадщини³⁵.

Серед спонук до видання творів митрополита Андрея автор «Введення» на перше місце поставив беатифікаційний процес, який на той час тривав уже кілька років. Як і Гриньох, на якого він часто покликався, Базилевич уважав свою працю внеском у прославу Шептицького, бо

приклад життєвої дії Митрополита є тим, що не минається, – що присвічував його сучасникам і захоплював їх, він світить і теперішнім поколінням та, маємо надію, ще яснішим полум'ям осяє майбутні, як свої рідні українські, так і всіх тих, що запізнаються з його дією й життям...³⁶.

Писанням Шептицького на суспільні теми присвячено один із восьми розділів «Введення»³⁷. У своїх оцінках Базилевич в основному йде за Гриньохом, але залучає значно ширше коло творів митрополита й дещо інакше розставляє акценти. Як і Гриньох, він розглядає думки митрополита Андрея як дороговкази для сучасних українців. Проте, на відміну від автора «Слуги Божого Андрея», який наголошував прихильність Шептицького до демократії, Базилевич цитує ще й інший фрагмент із послання «Як

³⁵ Анатоль Марія Базилевич. Введення у твори Митрополита Андрея Шептицького, с. В-9 – В-237.

³⁶ Там само, с. В-9 – В-10.

³⁷ Там само, с. В-191 – В-231.

будувати Рідну Хату», з якого, на його думку, випливає, що митрополит залишав відкритим питання, «чи демократія відповідає українському народові з огляду на його теперішні прикмети й недостатки». Автор наводить таке застереження Шептицького: якщо, користуючись демократичними свободами, народ пішов би за «фальшивими гаслами революції чи соціалізму», то наслідком так зрозумілої свободи чи демократії стала б анархія, а слідом за нею «неволя, нужда й руїна». Базилевич наводить також слова Шептицького, які Гриньох, цитуючи той самий фрагмент, волів опустити:

Ми всі були свідками в усіх європейських державах того банкруцтва крайнього індивідуалізму й лібералізму парламентарного устрою. Парляменти, зложені з представників цілого народу на підставі безпосередніх виборів, як були нежиттєздатним органом, так і були підкресленням непридатности індивідуалістичних теорій до державної організації³⁸.

Автор доходить висновку, що митрополит був прихильником середньої позиції між двома крайнощами – крайнім індивідуалізмом і лібералізмом з одного боку та тоталітарним режимом – з іншого³⁹.

Бачимо, що, однаково сприймаючи митрополита Андрія як пророка й духовного лідера народу, коментатори

³⁸ Там само, с. В-196 – В-198.

³⁹ Там само. Пор.: о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 51.

наголошували в його творах різні речі залежно від власних суспільно-політичних уподобань.

Далі Базилевич розлого коментує низку послань митрополита: «Слово до української молоді» (1932), у якому він застерігає від терористичних методів, указує на небезпеку фашизму, диктатури й більшовизму і закликає відновити зв'язок поколінь та повагу до авторитетів; «Не убий» (1942), у якому засуджено як братовбивство серед українців, так і (завуальовано з огляду на цензуру) масове винищення єврейського населення; «Пересторога перед небезпекою комунізму» (1936), у якому митрополит оголосив комунізм найнебезпечнішим ворогом українського народу й Церкви та застерігав від підтримки гасла «народного фронту» лівих сил. Автор підсумовує:

В цих письмах бачимо Кир Андрея як безстрашного пастиря-оборонця християнських засад, без огляду на те, хто їх порушував, і миротворця роз'єднаних⁴⁰.

Наприкінці «Введення» Базилевич ще раз підкреслює велич Шептицького:

Слуга Божий Кир Андрей дав нам приклад свого життя й праці, а в ділянці думки численні дороговкази, поради, науки й перестороги в різних напрямках і при різних нагодах. [...] Тепер праця залежить від нас, чи «підемо в мандрівку

⁴⁰ Анатоль Марія Базилевич. Введення у твори Митрополита Андрея Шептицького, с. В-228.

століть з його духа печаттю»⁴¹. Програма праці готова на довгий час. [...] Цією програмою є його твори, що саме тепер починають виходити друком. Вони є джерелом духової сили, а також і джерелом золотих думок Митрополита⁴².

Праця Базилевича не була суто агіографічною, почасти їй властивий і аналітичний підхід, проте й на ньому позначилися суспільно-політичні погляди частини української еміграції, репрезентантом якої був він сам, зокрема антикомунізм і критичне ставлення до ліберального індивідуалізму.

Ще яскравішим прикладом «агіографічного» напрямку в шептицькознавстві є коротка біографія Шептицького, уміщена в книзі історика Церкви о. Іринея Назарка⁴³ «Київські і Галицькі митрополити». У «Вступі» до книги автор декларує прагнення до «об'єктивної історичної правди» й закликає підходити до розгляду історії на підставі

⁴¹ Парафраз рядків Івана Франка з поеми «Мойсей»: «Підеш ти у мандрівку століть / З мого духу печаттю». Тут знову бачимо типове для літератури про Шептицького порівняння з Мойсеєм.

⁴² Анатоль Марія Базилевич. Введення у твори Митрополита Андрія Шептицького, с. В-236 – В-237.

⁴³ Іринеєм Назарком (7/VII/1905 – 20/IV/1976) – церковний діяч, священник-василіанин, історик Церкви, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1956). У 1951 р. отримав ступінь доктора філософії в Оттавському університеті. Редактор наукових «Записок Чина св. Василя Великого» (1954–1967). Автор низки праць із церковної історії, проблем християнського виховання. Див.: Степан Кость, Богдан Крив'як. Назарко Іринеєм // *Енциклопедія Сучасної України* [електронна версія], т. 22. Київ 2020. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=71665.

дослідження джерел, а не «з певною наперед виготовленою схемою, за якою згодом підбираються односторонні і факти, і джерела»⁴⁴. На жаль, далі історик не завжди дотримується власних рекомендацій і свій біографічний нарис про Шептицького будує якраз на доволі однобічному підборі фактів та джерел. Він описує митрополита як великого церковного діяча, який був не лише настоятелем митрополії, а й «став князем і провідником народу, боронив народніх прав і кермував його життям культурним, політичним і національним»⁴⁵. Оцінка загалом не позбавлена слухності, однак при цьому о. Назарко жодним словом не згадує, що стосунки Шептицького з національним рухом, особливо його радикальними течіями, не завжди були безхмарними. Навіть більше, як можна виснувати з опису початків духовної кар'єри Шептицького, Назарко навмисне інтерпретує інформацію так, аби замовчати факти неоднозначного ставлення до неофіта з боку галицьких українців:

Вступлення молодого графа, доктора прав і ідейного потомка Шептицьких до українського, ще й до того греко-католицького, монастиря найшло відповідний відгомін у нашій і чужій пресі⁴⁶.

⁴⁴ о. Іриней Назарко. *Київські і Галицькі митрополити: біографічні нариси (1590–1960)*. Торонто: Видавництво Отців Василян 1962, с. ix–x.

⁴⁵ Там само, с. 227.

⁴⁶ Там само, с. 223–224.

У читача складається враження, що «відповідний відгомін» був винятково позитивним, хоча насправді реакція на цю подію в українській пресі була дуже різною, аж до відверто негативної. Історик і далі намагається створити видимість одностайності у підтримці Шептицького в галицько-українському суспільстві:

Новий Владика не тільки оправдав, але й перевищив сподівання *всіх*. [...] Коли 4.V.1900 р. помер у Львові митрополит Ю. Куїловський, очі *всіх* звернулися на Владика Андрія як на найбільш гідного засісти на митрополичому престолі своїх славних попередників [курсив наш. – О. З.]⁴⁷.

Насправді, як знаємо з пізніших, більш критичних, досліджень (див. далі), ставлення до Шептицького та його стрімкої духовної кар'єри було далеко не одностайним. Чимало українських політиків підозрювало, що безпрецедентно швидке сходження молодого польського аристократа сходами церковної єрархії є результатом польсько-єзуїтського плану підпорядкування української Церкви польським інтересам, однак історик про це не згадує, як і про пізніші конфлікти митрополита з радикальними течіями українського національного руху (в 1908, 1934 й інших рр.). Загалом, попри досить широку джерельну базу, чималу фактографію та покликання на літературу, у біографічному наративі о. Назарка елементи агіографічного підходу переважають над науково-критичними.

⁴⁷ Там само, с. 226–227.

Характерно, що націоналістична історіографія, пов'язана з бандерівським та мельниківським відлами ОУН, усупереч дослідникам із церковних кіл, досить стримано, щоб не сказати – неприхильно, поставилася до плекання образу Шептицького як національного лідера. У взірцевих прикладах цієї історичної продукції місця національних лідерів посідали Євген Коновалець і (залежно від організаційної належності історика) Степан Бандера або Андрій Мельник. Приміром, в об'ємному й багатому на деталі «Нарисі історії ОУН» Петра Мірчука⁴⁸ Шептицького згадано лише двічі, причому без жодних оцінок. Хоча Мірчук і писав про критику ОУН з боку українських політиків та «опортуністичних» партій, проте пастирський лист митрополита Андрія, у якому той гостро засудив терористичну діяльність організації⁴⁹, обійшов мовчанкою, як також інші «незручні» моменти у стосунках Церкви і націоналістичного руху (за винятком конфлікту довкола свята «Українська молодь Христові» (1933), описуючи який автор повністю виправдовував позицію Крайової екзекутиви ОУН⁵⁰). Образ

⁴⁸ Петро Мірчук. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів*, т. 1: 1920–1939. Див. також розділ 2 цієї монографії.

⁴⁹ Див.: Митрополит Андрей Шептицький. *Пастирські послання*, т. 2: 1918–1939. Львів: Андрей 2009, с. 177–178.

⁵⁰ Петро Мірчук. *Нарис історії*, с. 330. Детальніше про цей та інші конфлікти див.: Олег Беген. Розгортання католицького руху і перші конфлікти з націоналістами. Свято «Українська Молодь Христові» // Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква*

митрополита Андрея в таких і подібних працях можна охарактеризувати якщо не третьорядним, то вже точно як неясковий і неважливий.

БЛАГОВІСНИК ЦЕРКОВНОЇ ЄДНОСТІ

Чи не найпопулярнішою темою авторів з української діаспори, особливо греко-католицьких священників, які писали про митрополита Андрея, стала його діяльність, спрямована насамперед на об'єднання українських Церков, а також на досягнення всесвітньої єдності християнства. Це й не випадково, оскільки сам Шептицький уважав це чи не найважливішою справою свого життя (поруч із відновленням східнохристиянських традицій монашества). Перші праці на цю тему мали переважно публіцистичний характер, як-от брошура вже згаданого о. Іриней Назарка про унійну діяльність митрополита, опублікована в популярній серії «Слово Доброго Пастиря»⁵¹. На початку 1960-х рр. з'явилися більш фактологічні розвідки на цю тему, до яких належить невелика документальна публікація Богдана Казимири⁵² та вже цитована книжка о. Івана Гриньоха.

та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки) / заг. ред. Олександр Зайцев. Львів: Видавництво УКУ 2011, с. 265–287.

⁵¹ о. Іриней Назарко Ч.С.В.В. *Митрополит Андрей Шептицький: апостол Св. З'єдинення*. Див. також попередній розділ.

⁵² Богдан Казимира. *Митрополит Андрей і питання християнської єдності*.

Власне, найбільшу (і, сказати б, найбільш наукову) частину праці о. Гриньоха становить останній розділ – «Благовісник єдності», у якому автор детально аналізує погляди Шептицького на об'єднання Церков⁵³. Торкається він цієї теми і в інших розділах. Автор указує, що одним із мотивів екуменічної праці Шептицького, поряд із любов'ю до Христової Церкви, був його «християнський патріотизм». Додамо від себе, що Шептицький явно надавав перевагу цьому термінові перед іншим – «християнським, або католицьким, націоналізмом», речниками якого в 1930-х рр. були єпископ Іван Бучко, о. Микола Конрад, Казимир Чехович, Василь Глібовицький та ін.⁵⁴ Імовірно, різниця для митрополита полягала в тому, що «християнський патріотизм не може проявлятися в нас ніякою політикою»⁵⁵, натомість будь-який націоналізм за визначенням є політичним. Праця задля об'єднання Церков, передовсім українських, для митрополита випливала і з морального обов'язку любові до Бога, і з християнського патріотизму.

Іван Гриньох звертає увагу на те, що сам Шептицький заперечував тим, хто розцінював його заклики до об'єднання українських Церков просто як пропозицію приєднатися до Унії та ГКЦ. Безперечно, митрополит Андрей схвалював вибір укра-

⁵³ о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 91–220.

⁵⁴ Детальніше див.: Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. *Націоналізм і релігія*, с. 288–289, 298–302, 334–338.

⁵⁵ Цит. за: о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 112.

їнських владик, який вони зробили наприкінці XVI ст., і запрошував сучасних церковних очільників піти тим самим шляхом. Однак історик наголошує такі слова митрополита:

... Ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною втратою їм підпорядкуватися так, що повна злука двох українських віроісповідань виглядала б так, що радше треба б говорити про підпорядкування греко-католиків під владу Київського патріярха. Очевидно, до такого приєднання ми ставимо умову, щоб майбутній Київський патріярх прийняв Вселенську віру, тобто *православіє* перших сімох Вселенських Соборів доповнив рішеннями Вселенських Соборів від X ст. до найновіших часів...⁵⁶

На практиці це означало також підпорядкування Київського патріярхату церковній юрисдикції папи Римського. Гриньох уважав пропозиції митрополита свідченням його самозречення й далекосяжної поступливості православним, однак не забуваймо, що згадані умови були й донині залишаються найбільшим каменем спотикання в русі до відновлення єдності християнської Церкви і в Україні, й у цілому світі.

Гриньох повністю солідаризується і з такою думкою митрополита Андрія:

Якби не насильне знищення нашої Церкви царицею Катериною, Миколою I і Александром II, тобто якби не єдиний у своїм роді, тільки царатом практикований спосіб

⁵⁶ Цит. за: Там само, с. 199.

навертання народу нагайкою і кнутом, населення українських земель було б досі тим, чим його хотіли мати його ієрархи XVI ст., тобто було б вірне переданням Митрополита Ізидора, царгородського патріарха Йосифа і всієї візантійської Церкви, що прийняла за догмат примат судовластя Римського Архиєрея [...] Воно було б зберегло обряди, звичай, національне передання... було б тільки науку віри доповнило наукою Вселенських Соборів, що після семи перших проголошували, боронили, стерегли і розвивали науку Божого Об'явлення...⁵⁷

Звичайно, якби о. Гриньох послідовно дотримувався наукового підходу, він мав би зіставити цю митрополитову оцінку з історичними інтерпретаціями, які по-іншому пояснювали причини обмеженого впливу Флорентійської та Берестейської уній на українських землях. Однак тут гору взяла греко-католицька ідентичність автора і його безмежне захоплення митрополитом Андреем, якого він сприймав як новітнього пророка. Історичні праці показують, що проблему тривалого церковного розколу в Україні не можна звести лише до антиукраїнської та антикатолицької політики царату, який спершу не мав вирішального впливу на релігійну поставу козацької України⁵⁸.

Цінність праці о. Гриньоха в тому, що він не повторював загальновідомі факти, а намагався відкрити читачам постать

⁵⁷ Цит. за: о. Іван Гриньох. *Слуга Божий Андрей*, с. 216.

⁵⁸ Див., наприклад: Сергій Плохій. *Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні* / пер. з англ. Софія Грачова. Київ: Критика 2005.

та інтелектуальну спадщину маловідомого Шептицького. На час своєї появи це була найбільша аналітична праця про митрополита. Вона посунула вперед дослідження його по-статі, започаткувавши аналіз його поглядів на суспільство (думки про державне будівництво, християнський патріотизм тощо). Однак сприйняття митрополита Андрія як святого й непогрішного пророка, безперечно, наклало відбиток на книжку.

Схожий характер мала й біографія митрополита Андрія, яку написав літературознавець і бібліограф Осип Кравченко⁵⁹. Представивши хронологічний огляд життя та діяльності митрополита, Кравченко особливо підкреслив участь Шептицького у Велеградських конгресах, присвячених екуменічному єднанню християн. Автор зосередив значну увагу на подорожах митрополита Західною Європою, його участі в екуменічних конференціях у Римі, Бельгії, Франції та Голландії. Праця завершується описом останніх років життя митрополита під час Другої світової війни, де Кравченко коротко згадує зусилля Шептицького з порятунку євреїв.

Серед документів, які Кравченко опублікував у своїй книжці, особливу увагу дослідників привернув мемурандум, що його митрополит Андрей адресував урядам

⁵⁹ Осип Кравченко. *Велетень зо Святоюрської гори: причинки до біографії Слуги Божого Андрія Шептицького на підставі чужомовних джерел* [= Бібліотека Логосу, т. 34]. Йорктон, Саскачеван: [б. в.] 1963.

Австро-Угорщини й Німеччини 15 серпня 1914 р., на початку Першої світової війни. Кравченко переклав цей документ англійською та українською мовами, щоправда, не з оригіналу, якого він не мав, а з російського перекладу⁶⁰. Згодом, уже на підставі німецького оригіналу, цей меморандум детально проаналізував Петро Ісаїв у журналі «Богословія», про що буде мова далі.

Додамо, що Осип Кравченко був працьовитим бібліографом і вмів у своїй книжці перелік літератури з 280 назв, переважно західноєвропейськими мовами. Окремо він зробив огляд 48 англійських публікацій про митрополита, у тому числі низки статей із «The New York Times», – від передруку повідомлення з «Berliner Tagenblatt» у 1916 р. до трьох матеріалів, опублікованих у листопаді 1944 р. з нагоди смерті Шептицького⁶¹.

Ясна річ, писань митрополита на тему церковної єдності не оминув і Базилевич у своєму «Введенні у твори Митрополита Андрея Шептицького»⁶². Він наголошує одну з центральних ідей владики:

⁶⁰ Осип Кравченко. *Велетень зо Святоюрської гори*, с. 121–125.

⁶¹ Осип Кравченко. Митрополит Андрей Шептицький в англійських публікаціях // *Логос*, ч. 12 (3). Йорктон 1961, с. 161–184. Стаття вийшла також окремою брошурою в «Бібліотеці Логосу», т. 27 (Йорктон, Саскачеван: [б. в.] 1961).

⁶² Анатоль Марія Базилевич. Введення у твори Митрополита Андрея Шептицького, с. В-86 – В-142.

Думка Митрополита була, щоб у праці для єдності Церков звертати головно увагу на приєднання цілих спільнот, тобто Церков, а не на приєднання поодиноких осіб з-поміж нез'єдинених місійним способом⁶³.

Ішлося про те, що Католицькій Церкві личило доєднати до себе цілий християнський Схід, усі нез'єднані Церкви, щоби здобути все або нічого. А для цього потрібне взаємне пізнання як перша передумова порозуміння і зближення.

Базилевич детально описує спробу порозуміння з українськими Православними Церквами в 1941–1942 рр., відображену в збірці документів «У справі порозуміння» (1943). У цій, хоч і невдалій, спробі він побачив

характерну прикмету благородної вдачі Галицького Митрополита, Слуги Божого Андрея [...] Не про амбіції, не про старшування йому йшлося, але про справу Церкви і єдність народу⁶⁴.

Підсумовуючи аналіз концепції Шептицького щодо об'єднання Церков, автор ще раз відзначив шляхетність душі митрополита, «що не шукав власної слави чи розголосу, але бажав тільки більшої Господньої слави і добра Церкви»⁶⁵.

Оригінальним внеском у дослідження постаті Шептицького і як національного лідера, і як провісника церковної

⁶³ Там само, с. В-88.

⁶⁴ Там само, с. В-111.

⁶⁵ Там само, с. В-138.

єдності стала праця Петра Ісаєва⁶⁶ про меморандум митрополита до Центральних держав від 15 серпня 1914 р.⁶⁷ У ньому митрополит Андрей запропонував проєкт військової, суспільно-правової та церковної організації російської України після її визволення австрійською армією. Військову організацію пропонувалося побудувати на традиціях запорозьких козаків, включно з призначенням гетьмана, яким мав стати один з австрійських генералів або фельдмаршалів. Належало створити комісію з австрійських, російських та українських юристів, яка випрацювала б кодекс українських громадянських прав на зразок австрійських. У церковній царині проєкт передбачав повне відокремлення української Церкви від російської, заміну молитви за царя молитвою за цісаря, очищення православ'я від московських впливів і під-

⁶⁶ Петро Ісаїв (26/I/1905 – 23/II/1973) – історик, журналіст, громадський діяч. Закінчив Львівський університет (1931), Український вільний університет у Мюнхені (1947, ступінь доктора філософії з історії). Співзасновник і голова (від 1930 р.) Товариства українських студентів-католиків «Обнова». Під час Другої світової війни – керівник шкільного відділу Українського центрального комітету. Від 1949 р. мешкав у США. У 1965 р. – надзвичайний професор історії України в Українському католицькому університеті в Римі. Див.: Мар'яна Комариця. Ісаїв Петро-Маркіян Іванович // *Енциклопедія Сучасної України* [електронна версія], т. 11. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12681.

⁶⁷ Петро Ісаїв. Меморандум Митрополита Андрея Шептицького до урядів Центральних Держав з 15 серпня 1914 // *Богословія*, т. 32, кн. 1–4. Рим 1968, с. 30–76 (у назві статті замість «з 15 серпня» помилково надруковано «3–15 серпня»).

порядкування Церкви митрополитові Галицькому й усієї України (тобто Шептицькому). Єпископів родом з Великої Росії та тих, які не підкоряться, належало усунути й заступити іншими, наставленими в українському та проавстрійському дусі⁶⁸.

Цей меморандум, точніше його перший начерк, на початку 1915 р. знайшли російські офіцери – серед інших паперів Шептицького в таємному сховку в митрополичих палатах⁶⁹. Незабаром його опублікували в російській пресі й відтоді не раз використовували для звинувачень митрополита в тому, що він, мовляв, хотів відірвати Україну від Росії, діючи в інтересах Австро-Угорської монархії або заради «втілення польської програми на сході»⁷⁰. Митрополит Євлогій Георгієвський, якому закидали причетність до арешту Шептицького росіянами, навіть написав у своїх спогадах, що «митрополит Шептицький робив велику політику, працював в австрійському генеральному штабі, до планів якого

⁶⁸ Там само, с. 36–41.

⁶⁹ За версією Олексія Геровського, яку переказав Ісаїв, таємний сховок показав російським офіцерам один зі слуг митрополита (там само, с. 33). За версією письменника-пропагандиста Сергія Даниленка, відомого також як співробітник органів радянської держбезпеки Сергій Карін, таємницю Шептицького виказав його друг, архітектор Іван Левинський (Сергій Даниленко. *Дорогою ганьби і зради: історична хроніка*. Київ: Наукова думка 1970, с. 53).

⁷⁰ Останнє звинувачення належить російському історикові Миколі Ульянову: Николай Ульянов. *Происхождение украинского сепаратизма*. Москва: Издательство «Индрик» 1996, с. 7.

входило відторгнення України та навернення її в унію, щоб міцніше пов'язати її з католицькою Австрією»⁷¹. Аналізуючи документ, Ісаїв непрямо полемізував із цими звинуваченнями. Він детально розглянув історичний контекст появи меморандуму й показав, що ідеї в ньому були суголосні з тодішньою політичною орієнтацією галицьких українських партій, емігрантського «Союзу визволення України» та багатьох українських діячів на Наддніпрянщині. Усі вони вбачали в перемозі Центральних держав над Росією шлях до визволення України від царського гніту й у перспективі – до створення самостійної держави⁷².

Ісаїв доводив, що основний мотив написання меморандуму слід шукати у провідній ідеї всього життя митрополита – досягнення церковної єдності в Україні, а відтак і в усьому християнському світі. Наступною за важливістю ціллю було для нього здійснення українських національно-політичних ідеалів самостійності й соборності. Що ж до австрійського лоялізму, то він був радше засобом для досягнення цих цілей, тим паче що вони не суперечили тодішній політиці Австро-Угорщини⁷³. Ісаїв підкреслив абсурдність аргумен-

⁷¹ Митрополит Евлогий. *Путь моей жизни: воспоминания Митрополита Евлогия, изложенные по его рассказам Т. Манухиной*. Париж: YMCA-PRESS 1947, с. 542.

⁷² Петро Ісаїв. Меморандум Митрополита Андрея Шептицького, с. 43–59.

⁷³ Там само, с. 59–74.

тів від прихильників «єдиної і невідомої» Росії (Володимира Бурцева, Олексія Геровського та ін.), які ставили на карб Шептицькому його прагнення до поділу Російської імперії: це могло бути «злочином» лише в очах росіян, які «не признавали окремішности українського народу і його права на політичну незалежність від них, уважаючи український нарід тільки за галузь “русского” [російського. – О. З.] народу»⁷⁴.

Своєю статтею Петро Ісаїв доклався до формування образу Шептицького як «благовісника церковної єдності», але зробив це не так в агіографічному, як у науково-критичному ключі – завдяки ретельному текстуальному й контекстуальному аналізу досліджуваного джерела, залученню широкого кола додаткових свідчень різного походження та критичному підході до них. Це стало симптомом поступової зміни панівної дослідницької парадигми в історіографії життя й діяльності митрополита Андрія.

Найважливішим здобутком діаспорної історіографії про діяльність митрополита задля об'єднання церков стала докторська дисертація з богослов'я, яку 1973 р. захистив еромонах Любомир Гузар (майбутній глава УГКЦ) у Папському Урбаніанському університеті в Римі.

⁷⁴ Там само, с. 73. Зауважмо, що від Володимира Бурцева (1862–1942) до Володимира Путіна (нар. 1952) ця аргументація змінилася мало. Пор.: Володимир Путін. Про історичну єдність росіян та українців // *Президент Росии*. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.

На жаль, у той час дисертація не була опублікована й лише через 42 роки вийшла друком у Львові в українському перекладі⁷⁵.

Як і інші греко-католицькі автори, Гузар уважав свою працю аргументом у процесі беатифікації Шептицького. Розглядаючи мотиви, які спонукали митрополита до екуменічної діяльності, він висловив переконання, що

головним мотивом [...] була його святість. Ми не наважимося робити передчасних висновків щодо офіційного рішення Церкви, та зазначимо, що процес беатифікації вже розпочато⁷⁶.

Проте, на відміну від праць в агіографічному дусі, які приписували Шептицькому незмінні й непомильні погляди на церковну єдність протягом усього життя, дослідник простежує еволюцію поглядів митрополита, його духовне зростання й поступовий перехід від унійного до екуменічного розуміння проблеми єдності християнства. Вихідною точкою шляху Шептицького до екуменізму була доктрина, згідно з якою спасіння можливе для кожної людини незалежно від її віросповідання, якщо вона щиро вірить у Бога й намагається виконувати Його волю. Любомир Гузар цитує одне з ранніх пастирських послань Шептицького, тоді

⁷⁵ Любомир Гузар. *Андрей Шептицький, Митрополит Галицький, (1901–1944) – провісник екуменізму*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка 2015.

⁷⁶ Там само, с. 95–96.

ще станиславівського єпископа, – «Правдива віра» (1900), у якому він твердив, що

ні одній людині – чи нею буде жид, чи поганин, чи якийсь інший чоловік, що ревно визнає якусь релігію, хоч відірваний від католицької Церкви, – не відмовляє Бог Своєї ласки, коли вона у своєму положенні якнайліпше сповняє (як лиш може і вміє) Божу волю⁷⁷.

Утім, автор показує, що навіть у 1942 р. в листі до кардинала Ежена Тіссерана Шептицький пропонував просто забрати з-під юрисдикції нез'єдинених єпископів християн «доброї волі» й передати їх у юрисдикцію католицьких владик⁷⁸. Таке розуміння католицької місії на Сході було доволі далеким від екуменізму в сучасному розумінні. Коментуючи цей лист, Гузар пише:

... Він дає певне уявлення про боротьбу, через яку мусив пройти Митрополит в еволюції свого екуменізму. Це не був величний шлях, прямий і виразний від початку і до кінця. [...] То був діалектичний процес, тернистий шлях тривалого розвитку. Зрештою, Шептицький був дитиною свого часу, а не надлюдиною з готовими відповідями, як його інколи зображують надто ревні прихильники⁷⁹.

Дослідник відзначає, що унійний спосіб мислення довго тяжів над Шептицьким:

⁷⁷ Цит. за: Там само, с. 153.

⁷⁸ Там само, с. 95, 304–305.

⁷⁹ Там само, с. 306.

Митрополит не розірвав зв'язків із минулим, він усе-таки мусить докладати зусиль, аби побороти старий спосіб мислення, спадкоємцем якого він є. Проте пастирське чуття скеровує його до правдивих екуменічних учинків, а богословське розуміння ситуації висуває далеко попереду сучасників⁸⁰.

Усе ж, судячи з праці Гузара, Шептицький ніколи повністю не відокремлював екуменізм від ідеї Унії. Як і о. Грицько, о. Гузар підкреслює, що для Шептицького церковна єдність була можлива лише в рамках Вселенської (Католицької) Церкви, а православні мали прийняти постанови вселенських соборів і визнати першенство єпископа Риму⁸¹. Підсумовуючи, автор визнає, що Шептицького «не варто вважати екуменістом у тому розумінні, яке розвинулося після Другого Ватиканського собору». Проте він був «людиною бачення», і це дозволило йому стати одним із провісників екуменічного руху⁸².

У рецензії на українське видання книги Гузара о. Михайло Димид відзначив як певний недолік те, що вона написана в апологетичному жанрі, як виправдання митрополита. «Пом'якшувальну обставину» він убачав у тому, що робота писалася в 70-х рр. ХХ ст. – задовго до часу, коли стали можливими об'єктивніші дослідження особи Андрея Шептиць-

⁸⁰ Любомир Гузар. *Андрей Шептицький*, с. 101–102.

⁸¹ Там само, с. 188.

⁸² Там само, с. 479–480.

кого. Водночас рецензент високо оцінив книгу о. Любомира, вважаючи, що вона «допоможе українським богословам та історикам Церкви віддати належне місце митрополиту Шептицькому як першопрохідцю екуменізму в світових наукових колах»⁸³.

Тему екуменізму Шептицького розвинув о. д-р Іван Музичка⁸⁴, опублікувавши велику статтю про екуменічну діяльність митрополита Андрея під час його вимушеного перебування в Росії упродовж 1914–1917 рр. Зауважмо, що сам Шептицький не називав свої тогочасні зусилля екуменічними, оскільки сам цей термін Католицька Церква стала систематично вживати значно пізніше, однак, на думку о. Музички, своєю

⁸³ Михайло Димид. [Рецензія:] Любомир Гузар. *Андрей Шептицький, Митрополит Галицький, (1901–1944) – провісник екуменізму*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка 2015, 496 с. // *Наукові записки УКУ*, ч. 8, серія *Богослов'я*, вип. 3. Львів 2016, с. 333–339.

⁸⁴ Іван Музичка (15/XI/1921 – 22/II/2016) – церковний діяч, богослов, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1985), доктор honoris causa Українського католицького університету у Львові. Закінчив учительську семінарію в Рогатині (тепер Львівська обл.). У 1944–1945 рр. служив у військовому оркестрі 14-ї гренадерської дивізії військ СС «Галичина», з 1945 р. на еміграції в Італії. Отримав бакалаврат із філософії (1947) і докторат із богослов'я (1953) у Папському Урбаніанському університеті в Римі. У 1951 р. рукопокладений на священника. У 1975–1985 рр. – проректор Українського католицького університету в Римі. Автор численних статей на богословські та історичні теми. Див.: Микола Савчук. Музичка Іван Микитович // *Енциклопедія Сучасної України* [електронна версія], т. 22. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=69913.

діяльністю в Росії митрополит став «предтечею екуменічного руху ХХ ст. на Сході, маючи в ньому досвід з першої руки»⁸⁵.

Дослідник описав і проаналізував зусилля митрополита задля досягнення однієї з його найважливіших цілей – створення Російської Католицької Церкви, існування якої мало сприяти подоланню церковного розколу у світовому масштабі. Автор змалював винахідливість Шептицького в пошуку шляхів, якими той хотів досягти цієї мети, отримавши відповідні повноваження від Ватикану: згідно з ними митрополит мав поширити свою юрисдикцію далеко за межі власної митрополії – на всю Російську імперію⁸⁶.

Іван Музичка показує, що Шептицький готувався до такої діяльності ще задовго до 1914 р., і вважає, що рухало ним палке бажання «працювати для з'єдинення в Російській імперії єдино з глибокого переконання про Христову Єдність Церкви, без жодних політичних намірів»⁸⁷. Утім, з огляду на згаданий вище меморандум митрополита до Центральних держав і статтю Петра Ісаєва, це твердження потребує уточнення. Поряд із церковним Шептицький мав і політичний намір – визволити Україну з-під російської імперської влади. Однак щодо власне Росії, а не Російської імперії його наміри не виходили за суто церковні межі.

⁸⁵ о. Іван Музичка. Екуменічна діяльність Митрополита Андрія Шептицького в Росії в 1914–1917 роках // *Богословія*, т. 47, кн. 1–4. Рим 1983, с. 4.

⁸⁶ Там само, с. 10–12.

⁸⁷ Там само, с. 12–13.

Adadurov Vadym, Babynskiy Anatolii, Zaitsev Oleksandr
Images of Metropolitan Andrei Sheptyts'kyi in ukrainian Diaspora Journalism and Historiography, 1944–1989 / Collective Volume ed. by Vadym Adadurov. – Lviv: Ukrainian Catholic University Press, 2023. – 260 p.

ISBN 978-617-7608-64-5

The contexts, creators, content, and evolution of images of the prominent Ukrainian ecclesiastic and public figure, Andrey Sheptyts'kyi, are explored at the interdisciplinary crossroads of history and imagology. The sources of the study of the imaginary representations of Sheptyts'kyi became the typical examples of journalism and historiography that appeared in the dominant environments of the Ukrainian diaspora in the West during the long time that passed from the death of the Greek-Catholic Metropolitan (1944) to the release of the significant collection of scholarly studies of his figure "Morality and Reality" (1989).

The publication was made possible thanks to the generous support of the Ukrainian Catholic University.

Наукове видання

ВАДИМ АДАДУРОВ, АНАТОЛІЙ БАБІНСЬКИЙ, ОЛЕКСАНДР ЗАЙЦЕВ

**ОБРАЗИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
В ПУБЛІЦИСТИЦІ Й ІСТОРІОГРАФІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ, 1944–1989 РР.**

Колективна монографія за ред. Вадима Ададурова

Літературне редагування *Мирослава Каличак*

Випускове редагування *Рената Кивелюк*

Коректура *Людмила Лободзець*

Макет *Ростислав Рибчанський*

Підписано до друку 22.04.2023. Папір книжковий. Формат 70x100/32. Умовн. друк. арк. 10,6.
Обл.-вид. арк. 9,3. Гарнітура *Arto Pro*. Наклад 300 прим. Замовлення № ВУК 2023/5

Видавництво Українського католицького університету

вул. І. Свенціцького, 17, 79011 Львів

факс: (032) 240 94 96; e-mail: ucpress@ucu.edu.ua

www.press.ucu.edu.ua

Свідоцтво про реєстрацію ДК 1657 від 20.01.2004

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом у друкарні «Коло»,
вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич 82100

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК 498 від 20.06.2001